

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้นำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
3. ความเป็นมาของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
5. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

คำว่า “บทบาท” (Role) เป็นคำนาม หมายถึง การทำทำตามบท การทำตามบทโดยปริยาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532, หน้า 315) หมายความว่าบทบาท คือ การทำหน้าที่ (Function) ที่กำหนดไว้ หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรือบทบาทของผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น สถานภาพ (Status) และบทบาทของบุคคลทางสังคม ในตำราทฤษฎีวิชาการของสังคมวิทยา ได้บัญญัติใช้คำว่า สถานภาพ (ตำแหน่ง) และบทบาท (หน้าที่) โดยถือว่าในแต่ละขณะที่คนคนหนึ่งมีการกระทำทางสังคมเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่งนั้น ต่างฝ่ายย่อมกระทำต่อกันไปตาม “ตำแหน่ง” และ “หน้าที่” ที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่ง (พัทยา สายหู, 2540 : 48 - 49)

ทฤษฎีบทบาท กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลเมื่อมีการรวมกลุ่มกันว่าแต่ละคนจะมีพฤติกรรมอย่างไร ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเรียกว่า “บทบาท” ให้ความหมายของบทบาทว่า เป็นการแสดงออกถึงฐานะ และตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคนในสังคมนั้นเอง (วินิจ เกตุจำ และคมเพชร นัตรสกุลกุล, 2522 : 61) การรับรู้บทบาทย่อมจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้บทบาท หรือเข้าใจบทบาทของตน คือ ภูมิหลังฐานะทางสังคม ค่านิยม ทัศนคติ ฯลฯ บุคคลที่

แตกต่างกันย่อมมีการรับรู้และการเข้าใจในบทบาทที่แตกต่างกัน การรับรู้ที่ถูกต้องในบทบาทย่อมมีผลกระทบต่อความมีประสิทธิภาพขององค์กร

มาวิน อี. ชอว์ และ ฟิลิปป์ อาร์ คอสแทนโซ (Marvin E. Shaw and Phillip R. Costanzo) (1982 : 295) กล่าวว่า “บทบาท” เกี่ยวข้องกับหน้าที่ในการปฏิบัติของบุคคล เมื่ออยู่ในลักษณะหรือสถานภาพเฉพาะในสถานการณ์เฉพาะทางสังคม

เลวินสัน (Levinson) (1971 : 11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ

1. บทบาท หมายถึง บรรทัดฐาน (norm) ความคาดหวังข้อห้าม ความรับผิดชอบซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปที่การชี้หน้าที่อันควรกระทำ

2. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่จะคิด และทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

3. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่มี จะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลที่พึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ นั้นเอง

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานการณ์หนึ่งๆ บุคคลควรมีบทบาทอย่างไร โดยการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลต้องแสดงบทบาทเช่นไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบอย่างและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึดถือ เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือการแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้ อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ กล่าวโดยสรุปแล้ว บทบาท จึงหมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคม โดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

เสาวนีย์ ไท่สุน (2533 : 12) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบและกิจกรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานที่ถูกกำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งหน้าที่ที่ผู้นั้นได้รับการแต่งตั้งหรือสิ่งที่ผู้นั้นสมควรกระทำ

อรพรรณ สมานทรัพย์ (อ้างถึงในพิงพิศ การงาม, 2536 : 18) กล่าวว่า บทบาทที่เป็นจริง คือ พฤติกรรมที่แสดงออกทั้งหมด อาจเป็นพฤติกรรมรวมระหว่างความคาดหวังของผู้ดำรง

ตำแหน่ง ความคาดหวังขององค์กร และบุคคลอื่น พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นอาจสอดคล้องกับความคาดหวังของตนเองหรือบุคคลอื่นหรือไม่ก็ได้

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2516 : 29 - 30) ได้อธิบายแนวความคิดในเรื่องบทบาท ตามแนวคิดทางสังคมวิทยาว่า “บทบาท” (Role) โดยทั่วไปอาจพิจารณาความหมายได้ใน 2 นัย คือ นัยแรกพิจารณาในด้านโครงสร้างสังคม (Social Structure) บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่ง พิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) บทบาท หมายถึง ผลเนื่องที่มีแบบแผนการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคล ที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปะทะสังสรรค์นั้น (Socially Interaction) ตามนัยแรกบทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลในสังคม ซึ่งถูกทำให้แตกต่างกันโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขามีปทัสถาน บทบาทแสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์กิจกรรมต่าง ๆ และลักษณะซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในสังคมของสมาชิกสังคม ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร หรือคาดว่าผู้อื่นจะปฏิบัติต่อตนอย่างไร ซึ่งเมื่อพิจารณารวมทั้งสองนัยแล้ว บทบาทจึงเป็นตัวกลางระหว่างสังคมกับบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในสถานการณ์ ซึ่งพฤติกรรมของเขากลายเป็นแนวทางของสังคม ดังนั้น สังคมจึงต้องมีการวางรูปแบบของบทบาทที่ควรจะเป็น (Ought to Role) เอาไว้ เมื่อสถานภาพ (Status) เป็นที่รวมแห่งสิทธิและหน้าที่แล้ว บทบาทก็เป็นลักษณะที่เคลื่อนไหว (Dynamic) ของสถานภาพ คือ การใช้สิทธิและหน้าที่ให้บังเกิดผลนั้น คือ สถานภาพทำให้ทราบว่าบุคคลนั้นเป็นใคร

สุพัตรา สุภาพ (2536 : 26) ได้กล่าวถึงสถานภาพ (Status and Role) ว่า การที่เรากำหนดเรียกบุคคลหนึ่งเป็นข้าราชการหรือตำแหน่งใด ๆ นั้น เป็นการเรียกตามสถานภาพ (Status) ของผู้นั้น สถานภาพจะเป็นตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่สังคมมีอยู่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้น มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างไร มีหน้าที่ที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม สถานภาพเป็นสิ่งที่เฉพาะบุคคลทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่นและมีอะไรเป็นเครื่องหมายของตน

สถานภาพและบทบาท ในองค์กรทางสังคมแต่ละอย่าง จะประกอบไปด้วยสถานภาพหรือตำแหน่งจำนวนหนึ่ง ที่บอกสิทธิและหน้าที่รวมทั้งบทบาทที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันทางปกครอง มีตำแหน่งต่าง ๆ เช่น กษัตริย์ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ต่างก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำหลายอย่าง มีบทบาทหลายอย่าง เช่น ทำหน้าที่ในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ของสังคม ที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนมากในสังคม มี

บทบาทที่จะต้องแสดงในการรักษาความสงบและทำให้เกิดระเบียบในสังคม (ภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540 : 111)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ฮันติงตัน และ เนลสัน (Huntington and Nelson) (สิทธิพันธุ์ พุทธนุ, 2529 : 5 – 7) ได้ระบุขอบเขตของนิยามการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำ ไม่รวมถึงทัศนคติ เป็นการกระทำของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นพลเมืองธรรมดา ไม่ใช่ นักการเมืองอาชีพ เช่น ผู้สมัครรับการเลือกตั้ง หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง นั่นคือ กิจกรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาชนธรรมดานั้น จะมีลักษณะเป็นช่วงๆ ไม่ต่อเนื่อง ไม่เต็มเวลา และเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น ๆ

ไน และ เวอร์บา (Nie and Verba) (1975 : 9 – 11) แบ่งกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Voting) เป็นกิจกรรมที่เกิดสม่ำเสมอในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้นำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการเลือกตั้งเป็นสิ่งที่แสดงความนิยมการสนับสนุนของประชาชน หรือเป็นแรงกดดันให้ผู้นำปรับนโยบาย เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

2. การรณรงค์หาเสียง (Campaign Activity) เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญ เท่ากับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพราะกิจกรรมการรณรงค์หาเสียงจะทำให้ประชาชนสามารถเพิ่มอิทธิพลทางการเมืองต่อผู้นำได้ อย่างไรก็ตามกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ยากและต้องการความริเริ่มก่อนการลงคะแนน และการรณรงค์หาเสียงยังเป็นวิธีการสื่อสาร รวมทั้งสามารถบ่งบอกเกี่ยวกับความชื่นชอบของประชาชนได้มากกว่า เพราะประชาชนที่ร่วมรณรงค์หาเสียงจะมีความสัมพันธ์และผูกพันกับผู้สมัครรับเลือกตั้งมากขึ้น กิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการชักชวนผู้อื่นไปลงคะแนนเสียง การทำงานเพื่อพรรคอย่างแข็งขัน การร่วมประชุมทางการเมือง เป็นต้น

3. การติดต่องานของประชาชน (Citizen Initiated Contacts) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลกับรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐโดยลำพัง เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับระยะเวลา เป้าหมาย และเนื้อหาสาระการเข้ามีส่วนร่วมของบุคคลเอง กิจกรรมดังกล่าวมักจะไม่มี ความขัดแย้งกับบุคคลอื่น และต้องมีความคิดริเริ่มค่อนข้างมาก กิจกรรมรูปแบบนี้ อาทิ การติดต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในเรื่องของปัญหา เพื่อร้องเรียนให้มีการแก้ไขปรับปรุงจากรัฐ

4. การร่วมในกิจกรรมบางอย่างขององค์กรหรือกลุ่มเกี่ยวกับปัญหาการเมืองและสังคม (Cooperative Activity) เป็นกิจกรรมที่บุคคลกระทำร่วมกับผู้อื่น อาจจะกระทำร่วมกันภายในองค์กรทั้งที่เป็นและไม่เป็นทางการ การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้มีอิทธิพลกับรัฐบาลมาก เนื่องจากมีคนจำนวนมากเข้าร่วมและอาจมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

มิลเบรท และ โกล์ (Milbrath and Goel) (1965 : 12 – 19) ได้แยกประเภทหรือรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 6 รูปแบบ คือ

1. การเลือกตั้ง (Voting) เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถแยกกิจกรรมเกี่ยวกับการณรงค์หาเสียงและกิจกรรมที่เกี่ยวกับพรรคการเมือง งานเกี่ยวกับการแสดงออกซึ่งความรักชาติ (Patriotic Acts) เช่น การเสียดาย การเคารพกฎหมาย และการสนับสนุนประเทศให้เกิดสงครามแม้ไม่เห็นด้วย แต่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นเพียงการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองมากกว่าเป็นไป เพื่อตามความต้องการของตน กล่าวคือ บุคคลที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกระทำไปด้วยความสำนึกในความเป็นหน้าที่พลเมือง มากกว่าเชื่อว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นเสียงของตนจะมีความสำคัญทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้น การลงคะแนนเสียงไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสาร และการจงใจมากเหมือนกิจกรรมการเมืองอื่น ๆ ผู้ที่ลงคะแนนเสียงอาจไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเมืองรูปแบบอื่น แต่ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ อาจไม่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็ได้

2. การเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและผู้รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (Party and Campaigning Workers) หมายถึง การมีส่วนร่วมในพรรคการเมืองทั้งช่วงระหว่างการเลือกตั้งและการรณรงค์หาเสียง การบริจาคเงินช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้ง การชักชวนประชาชนไปลงคะแนนเพื่อสิทธิในการลงคะแนนเสียง การเข้าร่วมและสนับสนุนพรรคการเมือง การพยายามชักชวนประชาชนให้ลงคะแนนเสียงแก่พรรคหรือผู้สมัครที่ชอบ การลงสมัครรับเลือกตั้งและการร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ เป็นแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ

3. การเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน (Community Activists) เป็นการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาสังคม หรือร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมสาธารณะหรือติดต่อกับทางราชการในปัญหาสังคม ผู้มีบทบาทในชุมชนจึงนับว่าเป็นผู้มีความกระตือรือร้น และมีระดับความผูกพันทางใจกับชุมชน ผู้มีบทบาทแตกต่างจากเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียงในแง่ความเกี่ยวข้องในพรรคการเมือง และการช่วยรณรงค์หาเสียงน้อยกว่าเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียง

4. การติดต่อกับทางราชการ (Contracting Officials) เป็นกิจกรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะของบุคคล และมีผลโดยตรงต่อบุคคลนั้นเองเพียงเท่านั้น เช่น การติดต่อกับทางราชการเรื่องต่าง ๆ การทำถนนในการสัญจร การติดต่อขอรับสวัสดิการ เป็นต้น

5. การเป็นผู้ประท้วง (Protesters) ไม่ว่าจะเป็น การร่วมเดินขบวนเพื่อประท้วง การเอาใจใส่กับการประชุม ประท้วง รวมทั้งการเข้าร่วมกลุ่มประท้วงรัฐบาล และการปฏิเสธการยอมรับกฎหมายที่อยุติธรรม

6. การเป็นผู้สื่อข่าวสารทางการเมือง (Communicators) อาทิ การติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง การส่งข่าวสารเพื่อแสดงการสนับสนุนผู้นำทางการเมือง และการคัดค้านเมื่อผู้นำทำสิ่งไม่ถูกต้อง การร่วมอภิปรายทางการเมือง การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองแก่คนในชุมชนด้วยกัน เป็นต้น ผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาสูง และมีข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองพอสมควร หรือไม่ก็มีความสนใจในทางการเมืองค่อนข้างมาก แต่การเป็นผู้สื่อข่าวทางการเมืองนี้ ส่วนใหญ่จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง แต่ปราศจากการแสดงออกด้วยวิธีการประท้วง

เลสเธอร์ ดับเบิลยู มิลล์เบรธ (Lester W. Milbrath) (อ้างถึงในจิตรา พรหมชุติมา, 2539 : 33) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายความว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เหตุเพราะการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย สังคมใดจะมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำ พิจารณาได้จากระดับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

เฮร์เบิร์ต แม็ค โคลสกี (Herbert Mc Closky) (1969 : 122) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำโดยสมัครใจ (Voluntary activity) ของสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำทั้งโดยทางตรงหรือทางอ้อม ที่จะมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้ปกครองหรือกำหนดนโยบายสาธารณะ (public policy) กิจกรรมที่ว่าเหล่านั้น คือ การไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การแสวงหาติดตามข่าวสารทางการเมือง การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง การออกเงินช่วยเหลือหรือสนับสนุนนักการเมือง ผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมือง การติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Mc Closky ยังรวมไปถึงการลงทะเบียนสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การชักจูงให้ประชาชนไปเลือกตั้ง การเขียนคำปราศรัย การรณรงค์หาเสียง ตลอดจนการเข้าแข่งขันเป็นเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือในคณะรัฐบาลแต่ที่สำคัญ Mc Closky กิจกรรมที่กระทำโดยความไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษี การทำหน้าที่ตุลาการ ไม่รวมในความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจเป็นไปได้ด้วยความสำนึกของตนเองหรือถูกระดมพลังให้เข้าร่วมก็ได้ ที่สำคัญการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสมัครใจของสมาชิกในสังคมการเมืองที่จะเลือกกระทำ มีจุดหมายทางอ้อมที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย หรือดำเนินการของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นหรือในระดับชาติก็ตาม ซึ่งการกระทำนั้น ๆ อาจจะผิดกฎหมายหรือถูกต้องตามกฎหมาย อาจจะใช้ความรุนแรงหรือไม่ใช้ความรุนแรง อาจจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ หรือกระทำโดยความสำนึกทางการเมืองหรือถูกชักจูงระดมพลังก็ได้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2523 : 23 - 24)

กระมล ทองธรรมชาติ (2531, 1) การเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางการเมือง ที่เป็นกิจกรรมทางการเมืองอันแสดงถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ด้วยการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาและในรัฐบาล เป็นกลไกแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนที่เรียกว่า สันับสนุนให้มีการปฏิบัติ จัดทำหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทางการเมือง และการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบต่อประชาชน

พิมลจรรย์ นามวัฒน์ (2534, 716) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการออกเสียงลงคะแนนตามความเห็นของตนเองโดยอิสระว่าจะเลือกใครเป็นตัวแทนของตนเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยบริหารกิจการของประเทศ ผู้ที่จะได้รับเลือกตั้งนั้น จะเป็นผู้สมัครใจเสนอตัวเข้ามาให้ประชาชนเลือก และผู้ที่ได้รับเลือกด้วยคะแนนเสียงส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้แทนของประเทศ มีสิทธิตามที่ได้รับมอบหมายจากประชาชนให้เข้าร่วมเป็นคณะบุคคลดำเนินการบริหารและปกครอง คือความหมายของ “การเลือกตั้ง”

วัชร ไซยสาร (2541, 8 - 9) ให้ทัศนะว่า การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้มีส่วนร่วมทางการเมือง (Participation) อันเป็นกลไกที่แสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนที่เรียกว่า หรือสนับสนุนให้มีการกระทำหรือการละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทางการเมือง หรือตัดสินใจในนโยบายสาธารณะที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน โดยประชาชนทั่วไปเลือกผู้แทนหรือพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ นโยบายและวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับตน ด้วยความคาดหวังว่าผู้แทนหรือพรรคการเมืองที่ตนเลือกให้ไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนนั้นจะนำอุดมการณ์ และนโยบายในการบริหารประเทศและทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเอง การเลือกตั้งจึงเป็นกระบวนการทางเลือกในการเมืองการปกครองของประชาชน นั่นเอง

3. ความเป็นมาของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. สืบเนื่องความเป็นมาจากงานสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากมีคำประกาศปณิญาสากลว่าประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะให้ความร่วมมือทั้งรายบุคคลและเป็นคณะ เพื่อให้บรรลุภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้า ภายในปี 2543 องค์การอนามัยโลกได้จัดสรรทรัพยากร เพื่อสนับสนุนงานสาธารณสุขซึ่งดำเนินโดยชุมชนหรือที่เรียกว่าสาธารณสุขมูลฐานสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านนั้น มาดัดแปลงมาจากความคิดนี้มีโครงการทดลองที่จังหวัด พิษณุโลก ซึ่งนายแพทย์ สมบูรณ์ วัชรโรทัย ได้ทำไว้โดยคัดเลือกชาวบ้านบางคนมาทำการฝึกอบรม ให้ทำการรักษาพยาบาลอย่างง่าย ๆ ในระยะแรก ๆ พบอุปสรรคทางสถาบันการศึกษาถือว่าเป็นการสร้างหมอเถื่อน จึงรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการที่คล้ายๆ กันนำเสนอความคิดเรื่องอาสาสมัครเข้าสู่การวางแผนระดับชาติ โดยมีการประชุมปรึกษากันหลายครั้ง ในที่สุดก็ได้รับความเข้าใจทุกฝ่าย

ทั้งนี้ กระทรวงสาธารณสุขได้เริ่มโครงการอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในปี พ.ศ.2520 ในระยะแรกเป็นไปในลักษณะโครงการทดลองใน 20 จังหวัด โดยดำเนินการทดลองในทุกอำเภอ อำเภอละ 1 ตำบล ซึ่งตำบลที่เข้าไปดำเนินการต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เคยดำเนินการอบรมผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) หรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมาแล้ว
2. สะดวกต่อการเข้านิเทศงานและประเมินผล
3. มีสถานีนอมนามัยและมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำ

วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

1. เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพกันเองด้วยวิธีที่ง่ายประหยัด และทั่วถึง

2. เพื่อช่วยบรรเทาภาวะขาดแคลนบุคลากรทางด้านสาธารณสุขในชนบท

3. เพื่อแก้ไขปัญหาพยาบาลหรือดูแลรักษาสุขภาพที่ไม่ถูกต้องของประชาชน

และเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2522 คณะรัฐมนตรีลงมติอนุมัติในหลักการตามที่กระทรวงสาธารณสุขเสนอให้เปลี่ยนคำว่า “การสาธารณสุขเบื้องต้น” เป็น “สาธารณสุขมูลฐาน” ดังนั้น

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จึงถือว่า วันที่ 20 มีนาคม 2522 เป็น “วันอาสาสมัครสาธารณสุข” ด้วย

ประเภทและจำนวนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดให้มีอาสาสมัครสาธารณสุข ในงานสาธารณสุขมูลฐาน เพียงประเภทเดียว คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งหมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านในแต่ละกลุ่มบ้าน และได้รับการอบรมตามหลักสูตรที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมสุขภาพอนามัย (Change agent) การสื่อข่าวสารสุขภาพ การแนะนำเผยแพร่ความรู้ การวางแผน และประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข ตลอดจนให้บริการสาธารณสุขด้านต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมสุขภาพ การเฝ้าระวังและป้องกันโรค การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลขั้นต้น โดยใช้ยาและเวชภัณฑ์ตามขอบเขตที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด การส่งต่อผู้ป่วยไปรับบริการ การฟื้นฟูสภาพ และจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน โดยกำหนดจำนวนอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน/ชุมชน โดยเฉลี่ย ดังนี้

พื้นที่ชนบท : อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 1 คน ต่อ 15 หลังคาเรือน

พื้นที่เขตเมือง :

...เขตชุมชนหนาแน่น (ชุมชนตลาด) ไม่มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

...เขตชุมชนแออัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 1 คน ต่อ 20 - 30 หลังคาเรือน

...เขตชุมชนชานเมือง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 1 คน ต่อ 8 - 15 หลังคาเรือน

ดังนั้นในหมู่บ้าน/ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจมีจำนวน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับจำนวนหลังคาเรือนของหมู่บ้าน/ชุมชนนั้นๆ โดยทั่วไปจะมี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประมาณ 10 - 20 คน ต่อหมู่บ้าน

คุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

- 1) อายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี บริบูรณ์

- 2) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่เป็นการประจำในหมู่บ้านหรือชุมชนที่ประสงค์จะเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ไม่น้อยกว่า 6 เดือน
- 3) มีความประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี และเป็นบุคคลที่ชาวบ้านในละแวกหรือคุ้มยอมรับและเชื่อถือ
- 4) สมัยครใจและเต็มใจช่วยเหลือชุมชนในการดำเนินงานสาธารณสุขด้วยความเสียสละ
- 5) มีเวลาเพียงพอที่จะช่วยเหลือชุมชน มีเวลาให้กับการทำงานในบทบาทหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อยู่ประจำในหมู่บ้าน ไม่ย้ายถิ่นในระยะเวลา 1- 2 ปี) และมีความคล่องตัวในการประสานงาน
- 6) มีความรู้ และสามารถอ่านออกเขียนได้
- 7) มีสุขภาพดีทั้งกาย และใจ และมีพฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านพัฒนาสุขภาพ
- 8) ไม่ควรเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างของรัฐ

วิธีการคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ให้ใช้วิธีการประชาธิปไตยในการคัดเลือกบุคคลเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

- 1) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจัดการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทุกคนในหมู่บ้านและผู้นำอื่นๆ เพื่อชี้แจงให้ทราบถึงบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และจำนวนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่สามารถมีได้ตามระเบียบที่กำหนด เพื่อบอกหมายให้กรรมการหมู่บ้านอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และผู้นำในท้องที่ดังกล่าว ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการสรรหา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- 2) แบ่งละแวกหรือคุ้มบ้านออกเป็นคุ้มละ 8-15 หลังคาเรือน สอบถามหาผู้สมัครใจ และมีคุณสมบัติตามที่กำหนด จากนั้นจึงทำการคัดเลือกเพื่อเข้ารับการอบรมเป็น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สำหรับในกรณีที่มิได้มีผู้สมัครเกิน 1 คน ให้คณะผู้ดำเนินการสรรหาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จัดประชุมหัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนครอบครัวในละแวกหรือคุ้มนั้น เพื่อลงมติโดยใช้เสียงส่วนใหญ่คัดเลือกบุคคลเข้ารับการอบรมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือละแวกบ้านหรือคุ้ม ซึ่งการคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สามารถปรับเปลี่ยนได้หากชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้านมีความเห็นเป็นอย่างอื่น

แต่ต้องเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวม และมีขั้นตอนที่โปร่งใส หลังจากคัดเลือกและมีจำนวนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตามที่กำหนดไว้แล้ว ก็จะมีการอบรมอาสาสมัครใหม่ ในที่นี้หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีความรู้ความสามารถและปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด รายละเอียดในการอบรมมีดังนี้

1. วิธีการอบรม

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสามารถวางแผนการอบรมได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ โดยควรมีทั้งส่วนของการให้ความรู้ทางทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติให้บริการที่สถานีอนามัยหรือโรงพยาบาลชุมชน รวมทั้งมีการประเมินผลการอบรมว่าสามารถพัฒนาให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านใหม่ทุกคนมีความรู้และความสามารถทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้อย่างมีคุณภาพ

2. เนื้อหาหลักสูตร แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 กลุ่มความรู้พื้นฐาน (ภาคบังคับ) ประกอบด้วย วิชาที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงานในฐานะอาสาสมัครสาธารณสุข โดยเป็นวิชาที่เกี่ยวกับปัญหาสาธารณสุขหลัก ๆ ของประเทศ และการบริหารจัดการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาสาธารณสุขในชุมชน ได้แก่

- 1) บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- 2) สิทธิของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- 3) การถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ข่าวสารระดับหมู่บ้าน
- 4) การค้นหา วิเคราะห์และแก้ไขปัญหายาสาธารณสุขของท้องถิ่น
- 5) สุขวิทยาส่วนบุคคล
- 6) การส่งเสริมสุขภาพ การเฝ้าระวัง และป้องกันปัญหายาสาธารณสุข
- 7) การวินิจฉัยอาการ การปฐมพยาบาลและการช่วยเหลือเบื้องต้น
- 8) การฟื้นฟูสภาพ
- 9) การส่งต่อผู้ป่วยไปสถานบริการสาธารณสุข
- 10) การจัดกิจกรรมการปฏิบัติงาน และการใช้เครื่องมือต่างๆ
ในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน หรือ ศสมช.
- 11) การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
เพื่อการพัฒนางานสาธารณสุขในท้องถิ่น

2.2 กลุ่มความรู้เฉพาะ เป็นความรู้ในเรื่องที่เป็นปัญหายาสาธารณสุขในพื้นที่

และความรู้ด้านนโยบายต่าง ๆ ในการพัฒนางานสาธารณสุขในแต่ละท้องถิ่น และความรู้ด้านการพัฒนาอื่น ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพของประชาชน โดยจังหวัด สามารถปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรได้ตามความเหมาะสม ซึ่งเนื้อหาอาจแตกต่างกันไปตามสภาพปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

การขึ้นทะเบียนเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม.

สถานการณ์ของการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้น ได้รับการคัดเลือก ผ่านการอบรม และได้รับการประเมินความรู้ความสามารถ ทั้งกลุ่มความรู้ พื้นฐานและกลุ่มความรู้เฉพาะตามที่กำหนดไว้ จังหวัดจะออกประกาศนียบัตร และบัตรประจำตัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไว้เพื่อใช้เป็นหลักฐาน โดยมีรูปแบบของบัตร อายุบัตร และ สิทธิบัตร เป็นไปตามที่รูปแบบที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

วาระและการพ้นสภาพการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม.

สถานการณ์ของการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้น ได้รับการคัดเลือก ผ่านการอบรม และได้รับการประเมินความรู้ความสามารถ ทั้งกลุ่มความรู้ พื้นฐานและกลุ่มความรู้เฉพาะตามที่กำหนดไว้ จังหวัดจะออกประกาศนียบัตร และบัตรประจำตัว โดยใช้เป็นหลักฐาน โดยรูปแบบ อายุบัตร และสิทธิที่ได้รับเป็นไปตามที่กระทรวงสาธารณสุข กำหนด ดังนี้

1. วาระ กำหนดให้มีวาระคราวละ 2 ปี เมื่อครบวาระแล้วให้พิจารณาต่อบัตร ประจำตัว โดยดูจากผลการดำเนินงาน ร่วมกับการพิจารณาของประชาชนและองค์กรของหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขไม่ควรที่จะเป็นผู้ถอดถอนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านด้วยตนเอง เพราะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นอาสาสมัครที่เสียสละของประชาชน หากมีความ จำเป็นก็ต้องใช้การประชุมและปรึกษาหารืออย่างเป็นกันเองกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้านที่มีอยู่ รวมทั้งกรรมการหมู่บ้าน เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น)

2. การพ้นสภาพ

- พ้นสภาพตามวาระ

- ดาย
- ลาออก
- ย้ายที่อยู่

- ประชาชนลงมติ โดยมีคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่งของประชาชนในหมู่บ้าน หรือ คณะกรรมการหมู่บ้านมีมติให้พ้นจากตำแหน่ง เนื่องจากมีความประพฤติเสียหายอันจะนำมาซึ่ง ความเสื่อมเสียประโยชน์ของหมู่บ้าน หรือบกพร่องต่อการปฏิบัติหน้าที่

บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทในการเป็นผู้นำการดำเนินงานพัฒนา สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน/ ชุมชน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agents) พฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน และมีหน้าที่แก้ข่าวร้าย กระจายข่าวดี ชี้นำบริการ ประสานงานสาธารณสุข บำบัดทุกข์บำรุงประชาชน ดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ ดี โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

1) เป็นผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในหมู่บ้าน นัดหมาย เพื่อนบ้านมารับบริการสาธารณสุข แจ้งข่าวสารสาธารณสุข เช่น การเกิดโรคติดต่อที่สำคัญ หรือ โรคระบาดในท้องถิ่น ตลอดจนข่าวความเคลื่อนไหวในกิจกรรมสาธารณสุข รับข่าวสาร สาธารณสุขแล้วแจ้งให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในท้องถิ่นทราบอย่างรีบด่วนในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่อง โรคระบาดหรือโรคติดต่อต่าง ๆ รับข่าวสารแล้วจดบันทึกไว้ในสมุดบันทึกผลการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

2) เป็นผู้ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้าน และแกนนำสุขภาพประจำ ครอบครัว ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การใช้สถานบริการสาธารณสุขและการใช้ยา การรักษาอนามัย ของร่างกาย การให้ภูมิคุ้มกันโรค การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด โภชนาการ และสุขาภิบาลอาหาร การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อประจำถิ่น การอนามัยแม่และเด็กและการ วางแผนครอบครัว การดูแลรักษาและป้องกันสุขภาพเหงือกและฟัน การดูแลและส่งเสริม สุขภาพจิต การป้องกันและแก้ไขมลภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเป็นภัย การคุ้มครองผู้บริโภค ด้านสาธารณสุข การจัดหายาจำเป็นไว้ในชุมชน และการส่งเสริมการใช้สมุนไพรและแพทย์แผน ไทย ฯลฯ

3) เป็นผู้ให้บริการสาธารณสุขแก่ประชาชน ได้แก่ การส่งต่อผู้ป่วยและการติดตาม ดูแลผู้ป่วยที่ได้รับการส่งต่อมาจากสถานบริการ การจ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดในรายที่เจ้าหน้าที่

สาธารณสุขได้ตรวจแล้วและจ่ายยุงยางอนามัย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น เช่น เกี่ยวกับบาดแผลสด กระจกหัก ข้อมือเคลื่อน ฯลฯ การรักษาพยาบาลเบื้องต้นตามอาการ

4) หมุนเวียนกันปฏิบัติงานที่ ศสมช. โดยมีกิจกรรมที่ควรดำเนินการ ได้แก่

- จัดทำศูนย์ข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้าน
- ถ่ายทอดความรู้และจัดกิจกรรมตามปัญหาของชุมชน
- ให้บริการที่เป็นใน 14 กิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน

5) เฝ้าระวังและป้องกันปัญหาสาธารณสุขในหมู่บ้าน เช่น เฝ้าระวังปัญหาโภชนาการ โดยการชั่งน้ำหนักเด็กและร่วมแก้ไขปัญหาลูกขาดสารอาหารและขาดธาตุไอโอดีน เฝ้าระวังด้านอนามัยแม่และเด็ก โดยการติดตามหญิงมีครรภ์ให้มาฝากท้อง และตรวจครรภ์ตามกำหนด และเฝ้าระวังเรื่องโรคติดต่อประจำถิ่น โดยการจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย เป็นต้น

6) เป็นผู้นำในการบริหารจัดการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยใช้งบประมาณหมวดเงินอุดหนุนทั่วไปที่ได้รับจากกระทรวงสาธารณสุข หรือจากแหล่งอื่น ๆ

7) เป็นแกนนำในการชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนางานสาธารณสุขของชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้กระบวนการ จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) และรวมกลุ่มในการพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ

8) ดูแลสิทธิประโยชน์ด้านสาธารณสุขของประชาชนในหมู่บ้าน โดยเป็นแกนนำในการประสานงานกับกลุ่มผู้นำชุมชนและองค์กรบริหารส่วนตำบล กระตุ้นให้มีการวางแผนและดำเนินงานเพื่อพัฒนางานสาธารณสุขของหมู่บ้าน

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เกิดจากการที่กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กลยุทธ์ของแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 4 มีเนื้อหาในการเน้นความสำคัญของคนเป็นหลัก โดยถือว่า “คน” เป็นองค์ประกอบหลัก เป็นเป้าหมาย และเป็นอุปกรณ์การพัฒนามีความสำคัญที่สุดในด้านสุขภาพ จึงได้มีการพัฒนา “อาสาสมัครสาธารณสุข” ขึ้นมา ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของปัญหา และสถานการณ์อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด โดยที่ในระยะของแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 7 เป็นช่วงที่สังคมไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานเริ่มมีการปรับเปลี่ยน ให้มีอาสาสมัครเพียงประเภทเดียว คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีการส่งเสริมให้ทุกหมู่บ้าน ชุมชนจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช. : ศูนย์รวมพลัง ศูนย์การนัดหมาย ศูนย์รวมที่ทำงานหรือศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารทางด้านสาธารณสุขของอาสาสมัครสาธารณสุขในเขตเมือง) เพื่อให้เป็นจุดศูนย์รวมของการพบปะหารือ

และจัดบริการต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นด้วย นอกจากนั้นยังส่งเสริมให้กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขรวมตัวกันจัดตั้งชมรมเพื่อเป็นองค์กรในการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้านการพัฒนาเพิ่มขึ้นอีก รวมถึงมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ จึงมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากงานด้านสาธารณสุขของชุมชนมากขึ้น

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น จะเห็นว่าอาสาสมัครสาธารณสุข นอกจากได้รับการยอมรับในฐานะตัวแทนราษฎรของแต่ละท้องที่ในด้านสาธารณสุข ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการสาธารณสุข การนำเสนอข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข การเป็นตัวแทนของชุมชนในด้านสาธารณสุขแล้ว ในปัจจุบัน ยังมีการกำหนดนโยบายจากภาครัฐในแต่ละระดับ เพื่อให้การบริหารงานสาธารณสุขพัฒนาควบคู่ไปกับการบริหารบ้านเมือง ผ่านการเป็นตัวแทนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกทางการเมืองในระดับฐานรากที่สำคัญต่อระบบการเมืองของประเทศในอนาคตอย่างที่ทราบกันคืออยู่แล้วว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในระบบตัวแทน ดังนั้น การกำหนดให้มีกลุ่มอาสาสมัครในระดับต่างๆ ของงานบริหารแต่ละประเภท อาทิ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครกู้ชีพกู้ภัย เป็นต้น จึงเป็นเสมือนการวางพื้นฐานประชาธิปไตยแบบตัวแทนในสังคมและชุมชนที่ค่อนข้างชัดเจน เพราะหากเราได้นักการเมืองที่ดีมีความสามารถ และไม่หวังผลประโยชน์มากจนเกินไป ก็เหมือนมีอาสาสมัครในการเข้ามาเป็นหูเป็นตาให้กับประเทศชาตินั่นเอง ฉะนั้น บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงไม่ได้จำกัดแค่เพียงด้านหนึ่งด้านใด เพราะการประสานงานระหว่างบุคคลในชุมชน ย่อมต้องมีการพูดคุย แลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาในหลายๆ ด้าน และการกำหนดให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 1 คน ดูแลครัวเรือนในหมู่บ้าน 8 – 15 ครัวเรือน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐ และภาคประชาชนเช่นกัน โดยเฉพาะบทบาทในการกระจายข่าวของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน นับได้ว่าเป็นกระบอกเสียงสำคัญในการสะท้อนกลับทางความคิดของประชาชน ทั้งนี้ งานพัฒนาด้านสาธารณสุขก็เป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานภาครัฐ ที่แบ่งเป็นฝ่ายข้าราชการประจำ และฝ่ายข้าราชการการเมือง จึงถือเป็นการเพิ่มบทบาททางการเมืองประการหนึ่งของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่จะเป็นหนทางในการเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอีกทางหนึ่งด้วย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิตรลดา ใจงาม (2547) งานค้นคว้าอิสระ“ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางบุคลิกภาพกับการรับรู้การสนับสนุนจากองค์กรในการดำเนินงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในอำเภอเมืองเชียงใหม่” พบว่า ในขณะที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทเป็นผู้นำการพัฒนางานสาธารณสุขชุมชนให้แก่ชาวบ้าน ดังนั้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงต้องมีบุคลิกภาพการปรับตัวเพื่อสู่ความเป็นเลิศ เพราะต้องปฏิบัติงานลักษณะผสมผสาน คือ มีทั้งการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพ (สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน, 2529) และยังต้องประสานระหว่างรัฐและชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้หลาย ๆ ด้าน เพื่อแก้ไขปัญหาที่พบขณะปฏิบัติงานรับผิดชอบดำเนินการให้งานบรรลุ และประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

ดาบตำรวจอุดม คุณา (2551) งานวิทยานิพนธ์ ซึ่งศึกษา “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง” โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจเป็นการวิจัยภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างในชุมชนตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และรูปแบบระบบอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชน และเพื่อศึกษารูปแบบและโครงสร้างของเครือข่ายสังคมระบบอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชน รวมทั้งเพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชน ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ความสัมพันธ์และรูปแบบระบบอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนและประชาชนตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ ฟังพา อาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย เพราะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เน้นความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนที่เราเรียกว่า “บุญคุณ” ความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้นับว่ามีผลดีต่อคนไทยทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่เมื่อไรก็ตามที่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เข้าไปมีบทบาทต่อการวางแผนหรือการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ เช่น ระบบการเมือง เขตการเมืองหรือองค์กรทางธุรกิจเอกชน ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาองค์กรเหล่านั้นให้เจริญก้าวหน้าได้เช่นกัน ในส่วนของรูปแบบเครือข่ายโครงสร้างทางสังคม พบว่า

พัฒนามาจากระบบเครือญาติ ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความสัมพันธ์ในระบบดังกล่าว จึงทำให้ระบบอุปถัมภ์ในชุมชนยิ่งเกาะเกี่ยวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นนั่นเอง รวมทั้งความเกี่ยวข้องของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชน ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น พบว่า หากผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติและความรู้ความสามารถที่ดี จะเป็นคุณสมบัติที่สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่านสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนนั่นเอง

วสันต์ สุวรรณ (2547) งานวิทยานิพนธ์ ซึ่งศึกษา “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล และเพื่อศึกษาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยสมมติฐานไว้ว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ กัน โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบธรรมเนียมนิยม มากกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบธรรมเนียมนิยม ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ กัน โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำมากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับอื่นๆ คือ ระดับปานกลาง และระดับสูง และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการดำรงตำแหน่งที่สำคัญในท้องถิ่นหรือหมู่บ้าน การเข้าเป็นสมาชิกในองค์กรหรือกลุ่มจัดตั้งชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และยังพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบล ยังขาดความพร้อมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อการปกครองท้องถิ่น ในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ไพศาล เชาวนะ (2543) งานวิทยานิพนธ์ ซึ่งศึกษา “การมีส่วนร่วมของประชาชนชาวอำเภอลำดวนต่อการบริหารท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช” เพื่อศึกษาว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับใดในทางการเมืองและการบริหาร ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ และร่วมตรวจสอบ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารอยู่ในเกณฑ์ระดับต่ำ และสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหตุกับการมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเลย ได้แก่ อายุ และการมีตำแหน่งในหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน อาทิ การได้รับการฝึกอบรมจากทางราชการ การได้รับข่าวสารจากสื่อต่างๆ การได้พบปะ พูดคุย ร่วมประชุม รวมทั้งการเสนอแนะความต้องการต่อส่วนราชการ เป็นต้น

สุดา ดวงพระทัย (2549) งานวิทยานิพนธ์ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม) ในเขตเมือง : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี”
โดยการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขในเขตเทศบาลตำบล
แหลมฉบัง ตามปัจจัยด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ และ
ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในตำแหน่ง และเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทที่คาดหวัง
บทบาทที่เป็นจริง บทบาทที่รับรู้ และบทบาทในอุดมคติ ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ
หมู่บ้าน ในเขตเมือง พบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตเทศบาลแหลมฉบัง มี
ความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตนเอง แตกต่างกันตามเพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส
อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในตำแหน่ง

5. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

5.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอ

เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2519 กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งกิ่งอำเภอบ้านนาเดิม
ประกอบด้วย 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านนาและตำบลท่าเรือและเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2533 ได้
ประกาศยกฐานะเป็นอำเภอบ้านนาเดิม

5.2 สภาพทั่วไป

5.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอบ้านนาเดิม ตั้งอยู่ทิศใต้ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีห่างจากจังหวัด
สุราษฎร์ธานี ระยะทาง 40 กิโลเมตร

มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ จด อำเภอเมืองและอำเภอพุนพิน

ทิศใต้ จด อำเภอบ้านนาสาร

ทิศตะวันออก จด อำเภอบ้านนาสาร

ทิศตะวันตก จด อำเภอพุนพิน และอำเภอเคียนซา

ขนาด มีเนื้อที่ประมาณ 206 ตารางกิโลเมตรหรือ 128,753 ไร่

5.2.1 ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือในพื้นที่
ไม่มีภูเขา

5.2.2 ลักษณะภูมิอากาศ

ฤดูฝน จะมีฝนตกในช่วงเดือนพฤษภาคม – มกราคมและตกหนักในช่วงเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน

ฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี

5.3. การเมืองและการปกครอง

5.3.1 หน่วยการปกครอง อำเภอบ้านนาเดิมแบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 30 หมู่บ้าน

- ตำแหน่งกำนัน
- ตำแหน่งกำนัน
- กำนัน
- กำนัน
- (1) ตำบลบ้านนา มีจำนวน 10 หมู่บ้าน นายเริงศักดิ์ เพชรนันท์
 - (2) ตำบลนาไค้ มีจำนวน 9 หมู่บ้าน นายสมพงษ์ มดิธรรม ตำแหน่ง
 - (3) ตำบลท่าเรือ มีจำนวน 6 หมู่บ้าน นายชิงชัย ไชยยศ ตำแหน่งกำนัน
 - (4) ตำบลทรัพย์ทวี มีจำนวน 5 หมู่บ้าน นายวันชัย รักษ์ทอง ตำแหน่ง

นอกจากนี้ มีหน่วยงานปกครองท้องถิ่นประกอบด้วยเทศบาล 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ประกอบด้วย

- (1) เทศบาลตำบลบ้านนา
- (2) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา
- (3) องค์การบริหารส่วนตำบลนาไค้
- (4) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ
- (5) องค์การบริหารส่วนตำบลทรัพย์ทวี

5.3.2 จำนวนและรายชื่อส่วนราชการประจำอำเภอ ในปัจจุบันนี้ได้มีส่วนราชการโดยแยกเป็น

- ส่วนราชการส่วนกลาง มี 4 หน่วยงาน ประกอบด้วย
 1. สถานีตำรวจภูธรบ้านนาเดิม
 2. ท้องถิ่นอำเภอบ้านนาเดิม
 3. โรงพยาบาลอำเภอบ้านนาเดิม
 4. สรรพากรเขตพื้นที่อำเภอบ้านนาเดิม

- ส่วนราชการภูมิภาค มี 8 หน่วยงาน ประกอบด้วย
 1. ที่ทำการปกครองอำเภอบ้านนาเดิม
 2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านนาเดิม
 3. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านนาเดิม
 4. สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านนาเดิม
 5. สำนักงานที่ดินอำเภอบ้านนาเดิม
 6. หน่วยสวัสดิ์อำเภอบ้านนาเดิม
 7. ปศุสัตว์อำเภอบ้านนาเดิม
 8. วัฒนธรรมอำเภอบ้านนาเดิม
- ส่วนราชการส่วนท้องถิ่น มี 5 หน่วยงาน ประกอบด้วย
 1. เทศบาลตำบลบ้านนา
 2. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา
 3. องค์การบริหารส่วนตำบลนาไค้
 4. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ
 5. องค์การบริหารส่วนตำบลทรัพย์ทวี
- หน่วยงานรัฐวิสาหกิจและองค์กรของรัฐมี ๕ หน่วยงาน ประกอบด้วย
 1. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
 2. บริษัทไปรษณีย์ไทย(มหาชน) จำกัด
 3. หน่วยบริการการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขตอำเภอบ้านนาเดิม
 4. สถานีรถไฟบ้านนา
 5. ธนาคารออมสิน

5.4 สภาพเศรษฐกิจ

- 5.4.1 แหล่งธนาคาร มีจำนวน 3 แห่ง
- 5.4.2 จำนวนสถานประกอบการมี 2 แห่ง
- 5.4.3 โรงงานอุตสาหกรรม มี 4 แห่ง

ราษฎรส่วนใหญ่ของอำเภอบ้านนาเดิม ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีการเลี้ยงสัตว์และประมงน้ำจืดเป็นอาชีพรอง โดยมีพื้นที่การเพาะปลูกประมาณ 98,092 ไร่แยกเป็น ยางพารา, ปาล์มน้ำมัน, เงาะโรงเรียน, มังคุด, ทุเรียน และลองกอง

5.5 ด้านการคมนาคม

อำเภอบ้านนาเดิม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ห่างจากศาลากลาง
จังหวัด สุราษฎร์ธานี ระยะทาง 40 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง

นอกจากนี้ยังมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ คือ

1. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 41 ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคม จากอำเภอปุนพิ
น จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราช ผ่านอำเภอบ้านนาเดิม
2. ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 44 ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคม จากอำเภอกาญ
จนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานีไปยังจังหวัดกระบี่ ผ่านอำเภอบ้านนาเดิม
3. ทางหลวงจังหวัด หมายเลข 4178 ซึ่งเชื่อมการคมนาคมระหว่างทาง
หลวงแผ่นดิน หมายเลข 41 กับทางหลวงจังหวัดหมายเลข 4009 ในเขตอำเภอบ้านนาสาร
จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งผ่านอำเภอบ้านนาเดิม บริเวณตลาดชุมชนบ้านนา
4. ถนนทางหลวงชนบทจำนวน 3 สาย เชื่อมเส้นทางคมนาคมจากอำเภอบ้าน
นาเดิม เคียนซา และบ้านนาสาร
5. ทางรถไฟสายใต้ ซึ่งมีขบวนรถไฟสายสู่สิงคโปร์ และนครศรีธรรมราช
ไป- กลับกรุงเทพฯ จอดรับบริการ

5.6 ประเภทแหล่งน้ำ

อำเภอบ้านนาเดิม มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญ มีดังนี้

1. คลองลำพูน ถือได้ว่าเป็นแหล่งน้ำสำคัญของอำเภอบ้านนาเดิม เพราะ
ไหลผ่านพื้นที่ทุกตำบล คลองลำพูนนั้นมีความยาว รวมทั้งสิ้น 45 กิโลเมตร โดยมีคลองสาขาและ
ห้วยดังต่อไปนี้ คือ คลองยา คลองหนุ่ย คลองน้ำดำ คลองช้าง ห้วยพริ้ว และห้วยจงประ คลอง
ลำพูนได้ไหลไปรวมกับแม่น้ำตาปีในท้องที่อำเภอปุนพิ
2. แม่น้ำตาปี ในท้องที่ของอำเภอบ้านนาเดิม นั้น แม่น้ำตาปีได้ไหลผ่านบริเวณ
บ้านควนท่าแร่ หมู่ที่ 1 ตำบลทรัพย์ทวี บ้านห้วยคุด หมู่ที่ 4 ตำบลทรัพย์ทวีและบ้านจันทร์
โคตร หมู่ที่ 5 ตำบลทรัพย์ทวี ซึ่งในฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำล้นฝั่งท่วมพื้นที่ลุ่มใกล้เคียง
3. แหล่งน้ำอื่นๆ เช่น ห้วยรัตนโกสัย ห้วยคันบก ในเขตตำบลท่าเรือ และห้วย
คันเบ็ด ในบริเวณตำบลบ้านนา นอกจากนี้ยังคงมีสระน้ำสาธารณะ จำนวน 17 แห่ง เช่น
สระน้ำบ้านห้วยใหญ่ สระน้ำบ้านสวยศรี เป็นต้น
4. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อการอุปโภค บริโภค ได้แก่

- สระเก็บน้ำ	จำนวน	43	แห่ง
- ประปาหมู่บ้าน	จำนวน	31	แห่ง

- ฝ่าย	จำนวน	24	แห่ง
- บ่อน้ำดินสาธารณะ	จำนวน	87	แห่ง
- บ่อน้ำบาดาล	จำนวน	68	แห่ง

5.7 แหล่งท่องเที่ยว

อำเภอบ้านนาเดิม มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีดังนี้

1. พระพุทธรูปศิลาแลง ยุคศรีวิชัย อายุประมาณ 500 ปี ตั้งอยู่ที่วัดควนท่าแร่ หมู่ที่ 1 ตำบลทรัพย์ทวี
2. บ่อน้ำร้อนบ้านเขาพลูและสระบัว หมู่ที่ 5 ตำบลท่าเรือ
3. สวนป่าชุมชนบ้านคลองยา หมู่ที่ 6 ตำบลนาไผ่
4. ป่าพริก หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา
5. สระน้ำบ้านสวยศรี หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านนา

5.8 การศึกษา

อำเภอบ้านนาเดิม มีสถานศึกษาที่สอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย มีดังนี้

1. ระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 1 โรงเรียน
 2. ระดับประถมศึกษาและขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 3 มีจำนวน 15 โรงเรียน
 3. ระดับมัธยมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 3 มี 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านนาวิทยา สอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ถึง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
- ประชาชนในอำเภอบ้านนาเดิมส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัด 7 วัด และสำนักสงฆ์ 4 สำนัก

5.9 ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ที่ประชาชนในอำเภอบ้านนาเดิมให้ความสำคัญ ประกอบด้วย

1. ประเพณีวันสารทเดือนสิบ
2. ประเพณีจับปี๊บเดือน
3. ประเพณีลอยกระทง
4. ประเพณีสงกรานต์

5.10 สาธารณสุข

อำเภอบ้านนาเดิม มีสถานบริการด้านสาธารณสุขให้แก่ประชาชน มีดังนี้

1. สถานบริการของรัฐ ประกอบด้วย

- โรงพยาบาล ขนาด 30 เตียง จำนวน 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลบ้านนาเดิม
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 4 แห่ง ได้แก่
 - สถานีอนามัยห้วยใหญ่
 - สถานีอนามัยตำบลท่าเรือ
 - สถานีอนามัยคลองขา
 - สถานีอนามัยควนท่าแร่

2. สถานบริการของเอกชน ประกอบด้วย

- คลินิกแพทย์ จำนวน 2 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน จำนวน 3 แห่ง
- ร้านขายยาแผนโบราณ จำนวน 1 แห่ง

5.11 ปัญหาสำคัญในพื้นที่

5.11.1 ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

- แหล่งน้ำไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ไม่เพียงพอกับความ ต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน และในเขตเทศบาล
- เส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล ถนนไม่ได้มาตรฐาน เพราะ เป็นถนนดิน หินคลุก และลูกรัง ถนนจะชำรุดทรุดโทรม เป็นหลุม บ่อ โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน

5.11.2 ปัญหาผลผลิต รายได้ และการมีงานทำ

- 1) ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำไม่แน่นอน คุณภาพผลผลิตไม่ได้มาตรฐาน
- 2) เกษตรกรขาดความรู้ทางด้านวิชาการ
- 3) ปัญหาด้านไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีแต่ไม่เพียงพอ
- 4) ปัญหาด้านเงินทุนของเกษตรกรรายย่อย
- 5) ราษฎรไม่มีอาชีพเสริม

5.11.3 ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

- 1) ปัญหาแหล่งน้ำ คลอง ลำห้วย หนอง ตื้นเขิน
- 2) การบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์
- 3) ปัญหาการจัดเก็บขยะมูลฝอย และการกำจัดขยะมูลฝอยที่มีมากขึ้น

ทุกวัน

5.11.4 ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- 1) ปัญหาการระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ ยังคงมีการแพร่ระบาด
- 2) ปัญหาด้านอาชญากรรมมีการชิงทรัพย์ มีการลักเล็กขโมยน้อย เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านมากขึ้น
- 3) ปัญหาการเกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้งในพื้นที่ โดยเฉพาะทางหลวง แผ่นดิน หมายเลข 41 และทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 44

5.11.5 ปัญหาสำคัญในพื้นที่

- 1) ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน
 - แหล่งน้ำไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ไม่เพียงพอกับความ ต้องการของ ประชาชนในหมู่บ้าน และในเขตเทศบาล
- 2) เส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล ถนน ไม่ได้มาตรฐานเพราะ เป็นถนน ดิน หินคลุก และลูกรังถนนชำรุดทรุดโทรมเป็นหลุม เป็นบ่อ โดยเฉพาะ ฤดูฝน

5.11.6 ปัญหาผลผลิต รายได้ และการมีงานทำ

- 1) ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำไม่แน่นอน คุณภาพผลผลิตไม่ได้ มาตรฐาน
- 2) เกษตรกรขาดความรู้ทางด้านวิชาการ
- 3) ปัญหาด้านไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีแต่ไม่เพียงพอ
- 4) ปัญหาด้านเงินทุนของเกษตรกรรายย่อย
- 5) รายได้ไม่มีอาชีพเสริม

5.11.7 ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 1) ปัญหาแหล่งน้ำ คลอง ลำห้วย หนองตื้นเขิน
- 2) การบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์
- 3) ปัญหาการเก็บขยะมูลฝอยและการกำจัดขยะมูลฝอยที่มีมากขึ้น

